

Reflexele secularizării („dezvrăjirii”) comunității actuale în construirea identității europene

Camelia BURGHELE*

Key-words: *religion, church, sacred, identity, holy, politics*

Din punctul de vedere al istoriei culturii sau/ și al antropologiei religiilor, societatea modernă europeană, secularizată, industrializată și promotoare a democrațiilor politice, nu se mai raportează la creștinismul civilizator, așa cum o făcuse secole de-a rândul, ci traversează o etapă caracterizată de o re-evaluare majoră a relațiilor dintre Biserică și Stat, dintre Biserică și masele populare, dintre Biserică și individ, cu efecte notabile asupra poziționării omului muritor față de sistemul de idei și credințe religioase. Unii antropologi francezi sunt suficient de radicali pentru a postula chiar „ieșirea din religie”¹, susținând că principala caracteristică a modernității este lupta de emancipare de sub tutela religiei, luptă ce se duce mai ales în zona politicului. Paradoxal însă, multe dintre schemele religioase fundamentale au fost preluate – sub formă nouă, modernă – de politică, iar această presupusă ieșire din religie are efecte grave asupra democrației politice.

Originea problemelor din zona confruntării dintre religie și politică trebuie căutată în metoda și spiritul critic al Renașterii, care au generat o mișcare de emancipare ce se va confrunta în secolul al XVIII-lea cu filozofia Luminilor și va conduce la marile sisteme sociale ale secolului al XIX-lea, în contextul cărora se va construi doctrina morală modernă și noua religie a modernității, „gubernată de zeița Rațiune”, adică un „ideal moral făcut din credința în știință, încrederea în rațiune și siguranța în ceea ce privește viitorul”; mai departe, „modernitatea a celebrat claritatea” și „obsesia transparenței” (Maffesoli 2008: 61-76).

Tot raționalizarea pare a fi noua bază în relația dintre stat și biserică, astfel încât

biserica se încearcă a fi despărțită de viața ei tainică, transformându-se într-un instrument de moralizare a vieții sociale, într-o anexă a mijloacelor de menținere a ordinii în stat (Vulcănescu 2003: 354).

În aceste condiții, cel mai mult au avut de suferit etica și morala creștină, pentru că bisericii nu i s-a mai recunoscut dreptul de a propovădui morala creștină, singura valabilă în societățile premoderne, ci doar dreptul de a avea o opinie, ce nu

---

* Muzeul Județean Zalău, România.

¹ Este titlul unei cărți foarte cunoscute semnate de Marcel Gauchet, tradusă și în limba română (Gauchet 2006).

trebuie neapărat să fie în concordanță cu opinia socială; altfel spus, omul modern vrea să decidă el însuși asupra unor aspecte de etică creștină asupra cărora decidea altădată exclusiv biserica și care erau transmise prin tradiția bisericii, așa cum ar fi, de exemplu, problema divorțului, a avortului, a prostituției, a homosexualității sau a sinuciderii ori eutanasiei, cărora societatea modernă le revendică legitimitatea morală. În aceste condiții, oamenii pot decide ei înșiși, prin vot, prin exercițiul democratic al puterii sociale și politice, ceea ce altădată institua biserica, prin puterea sa intrinsecă, prin valoarea Sfintei Scripturi.

Sociologul Max Weber a fost unul dintre pionierii curentului care vede în re poziționarea societății față de Biserică, în organizarea societății pe baze economice și în birocratizarea excesivă, originea unei forme de „dezvrăjire a lumii” (Weber 1972), totul pornind de la raționalitatea omului modern, care a activat mecanismele sociale ale secularizării și pe cele morale ale dezvrăjirii lumii (demitologizarea, secularizarea și dezvrăjirea sunt într-o continuă interdeterminare); conceptul a fost preluat apoi și mult rafinat de Marcel Gauchet, care, practic, a rescris sociologia sacrului în modernitate (Gauchet 1995).

Contextul socio-politic și cultural european al ultimelor decenii a generat o serie de probleme de adaptare la o comunitate globală, fără granițe, foarte ofertantă pentru individ la capitolul libertăți individuale și comunitare, și extrem de permisivă în sectorul mobilității teritoriale, dar a provocat, deopotrivă, și crize pe măsură; una dintre aceste probleme de ordin general fiind criza de identitate, iar urmarea acesteia este nevoia păstrării identității etnice, naționale sau de grup proprii, odată cu fundamentarea identității europene globale.

Nevoia de identitate este urmarea firească a unei lipse de legitimitate pe care omul comunității europene contemporane o simte, fie în contextul formării Uniunii Europene, fie în afara ei, dar trăind în marea comunitate europeană și, mai apoi, globală. Uniformizarea culturală, economică, financiară etc. conduce la o pierdere masivă a identității – una dintre sursele acelei stări de alienare despre care vorbeam anterior. Urmarea este nevoia recuperării acestei identități, fapt ce se poate realiza cel mai facil prin recunoașterea și susținerea rădăcinilor, a apartenenței la o religie, a unei istorii comune, a unui set de tradiții, obiceiuri, cutume, folclor. Apartenența religioasă devine astfel o miză imensă în Uniunea Europeană, unde indivizii – europeni, desigur, cu toții, dar de proveniențe naționale diferite – vor să se raporteze la religia lor națională sau de grup și vor ca acest lucru să fie recunoscut oficial, ca o piedică în calea uniformizării excesive.

Extrem de interesante sunt, din perspectiva raportării la religie, și asumarea acesteia ca reper identitar, discuțiile pe marginea Constituției Uniunii Europene, document aflat încă în lucru, în stare de proiect, datorită neratificării sale de două state europene membre (Olanda și Franța). Se pornește de la premisa că secularizarea nu este un proces ireversibil în Europa și că politica și religia nu sunt complet separate: într-un proces de dezvoltare continuă, după disoluția conceptelor de stat, revoluție și marxism, statele europene simt nevoia unor repere valide, iar unul dintre ele poate fi religia.

Societatea europeană a zilelor noastre este foarte preocupată de rolul fondului creștin sau de locul religiei în construcția noii Europe, de raportul dintre Biserică și

stat, de necesitatea dialogului între Biserică și comunitatea modernă sau de misiunea laicilor în Biserică și în societatea civilă.

În acest moment, ca urmare a lipsei unor trimiteri directe la creștinism și la originea creștină a culturii și societății europene, se solicită introducerea unor referințe clare ale religiei în Constituția europeană, ca „moștenire comună” europeană, mai ales că articolul 10 al Cartei Europene a Drepturilor Fundamentale nu este suficient de explicit în ceea ce privește raportul dintre stat și biserică în spațiul UE. Pe de altă parte, alte voci susțin că astfel de referințe nu sunt necesare Constituției, deoarece această Constituție comună nu este doar a creștinilor, ci a tuturor cetățenilor europeni, practicantii religioși sau ateii.

În forma ei actuală, Constituția europeană prevede câteva principii extrem de elastice (unii critici le numesc chiar „vagi”) referitoare la subiectul raportării cetățeanului european la credință: astfel, sunt prevăzute libertatea religioasă și autonomia comunităților religioase, în sensul că UE recunoaște identitatea fiecărei biserici în parte (sau așa lasă să se înțeleagă), cu contribuția fiecărei biserici naționale la viața națiunii proprii și a Europei, deși nicăieri nu se specifică faptul că toate religiile se bucură de un tratament egal; UE recunoaște și acceptă dialogul cu toate comunitățile religioase ale Europei, la fel și cu organizațiile nonconfesionale și, poate cel mai important lucru, Constituția UE nu impune un model standard de organizare a bisericilor sau de raportare a instituțiilor europene la bisericile individuale, naționale, ci lasă la latitudinea legislațiilor naționale conturarea cadrului juridic de organizare și funcționare a bisericilor și asociațiilor religioase. Concret, articolul II.21 prevede nediscriminarea religioasă iar articolul II.22 acceptă diversitatea religioasă.

Statutul organizațiilor religioase și poziția statului față de biserică diferă de la un stat european la altul, dar nu în cadre prea largi. Diferențele țin de recunoașterea organizațiilor religioase, divizarea legală pe categorii a diverselor entități religioase, modul de finanțare a organizațiilor religioase de stat, educația religioasă în școlile publice și școlile instituite de organizațiile religioase, impozitarea organizațiilor religioase sau modul de retrocedare a bunurilor confiscate în timpul regimurilor comuniste².

În România, toate aceste aspecte sunt reglementate prin legea nr. 489/ 2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, potrivit căreia structurile religioase cu personalitate juridică sunt cultele și asociațiile religioase, iar structurile fără personalitate juridică sunt grupările religioase. Recunoașterea statutelor și a codurilor canonice se acordă în măsura în care acestea nu aduc atingere, prin

---

² *Libertatea de conștiință, gândire și religie – actualitate și perspective de reglementare*, Chișinău, 2011 prezintă o foarte utilă trecere în revistă a locului legal al bisericii în economia fiecărui stat european

(http://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.justice.gov.md%2Ffile%2FDirectia%2520organizatii%2520necomerciale%2520%2FStudiu%2520Libertatea%2520de%2520con%25C5%259Ftiin%25C5%25A3%25C4%2583%2C%2520g%25C3%25AEndire%2520%25C5%259Fi%2520religie%2520-%2520actualitate%2520%25C5%259Fi%2520perspective%2520de%2520reglementare.doc&ei=2FseVaalEIL2OvepgMAF&usg=AFQjCNG32SOEDjj1Oc_LwW98Lki2a1DIVQ&bvm=bv.89947451,d.ZWU).

conținutul lor, securității publice, ordinii, sănătății și moralei publice sau drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Dar, în vreme ce multe dintre statele europene au o poziție istoric fundamentată față de religie (de exemplu, regina Angliei se află în fruntea Bisericii Anglicane, pe monezile euro olandeze scrie *Dumnezeu să fie cu noi*, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului a acceptat menținerea crucifixelor pe pereții școlilor italiene din sistemul public), în România au fost susținute, în ultimii ani, ample discuții pe teme conexe, cum ar fi predarea religiei în școli. Într-o luare de poziție oficială, Patriarhia Română susținea, la începutul anului 2013, că predarea religiei ca disciplină școlară nu contravine nici Constituției României, nici legislației europene. Citând decizii ale CEDO din 2007, Patriarhia Ortodoxă pornește de la constatarea că orele de religie sunt obligatorii în 25 de state din 46 de țări ale Europei, în Franța, Albania și Macedonia materia nu este predată în școlile publice, iar în restul este facultativă sau opțională. De asemenea, CEDO nu a considerat o problemă caracterul obligatoriu al orei de religie, constatând faptul că, „în Europa, învățământul religios este profund legat de învățământul secular”. Doar două condiții se cer respectate de statele care prevăd caracterul obligatoriu al orei de religie: elevul să poată obține o scutire de participare, în situația în care respectivul învățământ are un caracter confesional accentuat, iar scutirea de a participa să nu implice obligația de a motiva în vreun fel solicitarea respectivă. Patriarhia Română a precizat că cele două condiții sunt pe deplin respectate în România, fiind prevăzute în Constituție și în Legea Educației Naționale nr. 1/2011, care arată, la articolul 18, că

religia are caracter obligatoriu în oferta curriculară a școlii, dar opțiunea pentru frecventarea acestei discipline aparține elevului major, respectiv părinților sau tutorilor legali instituți pentru elevii minori.

În plus, Patriarhia Ortodoxă aduce în sprijinul doleanțelor sale de a se păstra religia ca materie cu predare în școli un studiu al Institutului de Științe ale Educației, care arată că pentru 85 la sută dintre tinerii din România credința religioasă constituie o valoare fundamentală, cu o importanță decisivă în viața proprie, sugerându-se astfel că

România, prin tradiția și istoria ei europeană, se numără printre statele care asigură libertatea învățământului religios, datorită contribuției educației religioase la formarea și educarea tinerei generații în spiritul valorilor autentice [...]. Atât legislația română, cât și practica europeană sunt în favoarea menținerii orei de religie în școlile publice³.

O altă serie de discuții a fost generată de recentul proces de revizuire a Constituției: conducătorii preoților români au avut luări de poziție în ceea ce privește „menționarea lui Dumnezeu” în Constituție. S-au propus diferite variante, care să ocolească sintagma de „stat laic”, ce să fie înlocuită cu cea de „stat cu tradiție creștină răsăriteană”; o poziție categorică a luat mitropolitul Ardealului, Laurențiu Streza, care a solicitat menționarea lui Dumnezeu în Constituție, iar mitropolitul Teofan și sinodul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei au solicitat chiar revizuirea

³ http://basilica.ro/stiri/bora-de-religie-este-o-component-a-nvmntului-public-europeanb_4125.html.

Constituției în termeni creștini, cu referiri clare la „numele lui Dumnezeu” și importanța tradiției creștine a poporului român.

La rândul său, Biserica Greco-Catolică cere să fie și ea menționată în Constituție, la articolul privind rolul Bisericii Ortodoxe și al Casei Regale „în constituirea și modernizarea statului român”, solicitând totodată ca libertatea religioasă să fie definită „urmând exemplul Convenției Europene a Drepturilor Omului”. Se pornește de la observația că textul Constituției din 2003 nu definește în termeni pozitivi ce este libertatea de conștiință sau religie, ceea ce face acești termeni neclari, suprapunându-se următoarea sintagmă:

Statul garantează dreptul la libertate de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerile, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor.

Pe de altă parte, o serie de organizații neguvernamentale și mulți dintre politicienii români preferă ca la articolul 1 al Constituției să se prevadă faptul că România este un stat laic, mai ales că organizarea statului român este cea a unui stat laic (deci nu ateu). Notăm o analiză a oportunității unor astfel de modificări în actuala constituție⁴, ale cărei concluzii ar fi că o precizare expresă a contribuțiilor Bisericii Ortodoxe ar însemna implicit că se neagă contribuția ateilor sau a liber-cugetătorilor și ar conduce la frustrări inutile, iar relația dintre stat și religie poate exista și fără a fi nominalizată în Constituție; astfel de note ar știrbi principiile de echidistanță atât de necesare în climatul și așa destul de tensionat al pluralismului religios; în fine, se recomandă trecerea acestor observații doar în „Preambulul” Constituției, nu în articolele ei de fond (Constituția românească nu are un astfel de preambul, cum au constituțiile altor state).

Un posibil contraexemplu oferă Constituția Maghiară, în vigoare de la 1 ianuarie 2012 care, potrivit juriștilor și constituționaliștilor europeni, transformă statul ungar într-un stat teocratic, similar Vaticanului sau Iranului, prin câteva dintre prevederile sale de început:

Dumnezeu să-i binecuvânteze pe unguri! [...] Noi, membrii națiunii ungare, [...] suntem mândri că regele nostru Ștefan cel Sfânt a făurit Statul Ungar pe principii solide și a inclus țara noastră în Europa Creștină, acum o mie de ani. [...] Recunoaștem rolul Creștinismului în conservarea ființei noastre naționale și prețuim tradițiile religioase ale țării noastre.

Ca urmare, a fost schimbată și legea cultelor, ducând la câteva restricții exagerate față de libertatea religioasă: sunt recunoscute doar 14 religii, iar 300 de denominări sunt nerecunoscute legal (o serie de ordine catolice, toate versiunile de islamism, unii neoprotestanți: iehoviștii, adventiștii etc.), cu toate consecințele juridice care pornesc de aici.

---

⁴ Despre rolul dat de alte state europene lui Dumnezeu în Constituție se vorbește în „România liberă” din 20 iunie 2013,

(<http://www.romanalibera.ro/exclusiv-rl/dezbateri/ce-rol-i-au-dat-lui-dumnezeu-in-constitutie-alte-state-europene-305380.html>).

Articolul 5 din Recomandarea Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, nr. 1396 din 27 ianuarie 1999, arată că:

Democrația și religia nu sunt incompatibile, din contră. Democrația oferă cel mai bun cadru libertății de conștiință, exercitarea credinței și a pluralismului religios. Din partea sa, religia, datorită angajamentelor sale morale și etice, valorilor pe care le apără, spiritului său critic și expresiei culturale poate fi un partener viabil a societății democratice.

Totuși, din faptul că viitoarea Constituție europeană nu conține referiri directe la creștinism sau la valorile creștine se deduce că, pentru spațiul european, religia nu are o foarte mare valoare identitară.

Referirile la creștinism sunt destul de vagi: în preambulul Constituției se face o referire la

moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, ale căror valori, prezente și astăzi în patrimoniul său, au ancorat în viața societății rolul central al omului și drepturile sale inviolabile și inalienabile.

În anul 2000, în timpul elaborării „Cărții drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene”, a fost evitată o referință precisă la creștinism, iar formula actuală a Constituției europene (draftul acesteia) nu prevede clar nici referiri la „moștenirea creștină”, dar nici la „natura seculară a Europei”.

Bisericele creștine din Europa au contestat proiectul constituțional european, dar mulți șefi de state au susținut politica „statului laic”. O rapidă trecere în revistă a Constituțiilor europene și nord-americane arată că unele state au preferat să facă referiri clare la Dumnezeu (constituția irlandeză – stat majoritar romano-catolic - începe cu mulțumiri adresate Domnului Dumnezeu și Preasfintei Treimi; constituția grecească – stat majoritar ortodox - face trimiteri la Sfânta Deoființă și Nedespărțită Treime. Constituția germană – stat luteran și romano-catolic – vorbește despre responsabilitatea poporului în fața lui Dumnezeu; constituția poloneză amintește credința în Dumnezeu și moștenirea creștină a poporului polonez; constituția norvegiană crede că baza valorilor poporului este moștenirea creștină; constituția engleză blamează pe cei care adresează cuvinte blasfemiatoare creștinismului; constituțiile din Canada și Liechtenstein fac trimiteri la Dumnezeu), în timp ce alte state au preferat să nu clarifice explicit problema. Conform unui sondaj recent comandat de Huffington Post, 32% din americani ar fi de acord cu un amendament la Constituție care să declare creștinismul ca religie oficială de stat în SUA (!).

Concluzia este aceea că dacă în viitoarea Constituție a României s-ar face referiri la credință, creștinism, moștenire creștină sau Dumnezeu, nu ar fi o excepție și nici nu s-ar contrazice orientarea constituțională a statelor europene. De altfel, și în România, potrivit Constituției actuale, la depunerea jurământului, după validarea alegerii sale, în fața Camerei Deputaților și a Senatului, președintele României rostește, în final, textul: „Așa să-mi ajute Dumnezeu!” (articolul 82, alineatul 2 din Constituția României). În fine, Constituția este o sumă a acelor elemente care definesc identitatea unei națiuni, iar prin menționarea numelui lui Dumnezeu și a tradiției creștine nu s-ar produce decât o firească și necesară completare a celorlalte elemente identitare care se regăsesc în alte documente sau simboluri definitorii pentru statul român. Astfel, în stema României se regăsește *crucea*, iar în imnul

național apare versul: „Preoți cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină” (după cum se arată într-o petiție on-line pentru modificarea Constituției)⁵.

Trimiterile la religie ar putea conferi cetățenilor europeni capacitatea de a opera cu simboluri comune, cu bunuri intangibile general acceptate sau, mai pe scurt: „contactul cu o transcendență care închide istoria, deschizând simultan perspectiva eshatologică a unui «după» integrator” (Baconsky 2007: 15).

Extrem de interesante sunt dezbaterile unor lideri politici pe marginea identității religioase a Europei, cu apel la religiile creștine, dar și pozițiile dese ale bisericii catolice în construirea unei identități europene clare. Acțiunile Comisiei Europene, mai ales în coordonarea președinților Jacques Santer (1995 – 1999) și Romano Prodi (1999 – 2004), au generat un program european amplu de discuții cu liderii religioși, mai ales catolici și protestanți. Astfel, Romano Prodi lansează în 2003 programul „Dimensiunea culturală și spirituală a Europei”, iar în anul 2000 se lansează „Manifestul pentru o conștiință europeană”. În 2002 are loc chiar o Convenția Europeană Creștină, la Barcelona.

Discuțiile se poartă, instituțional, la nivel european, pe tema gradului de participare al Bisericii (ca instituție națională, dar și a ideii de biserică în sens general) la consolidarea unei Europe unite. În anul 2003, Papa Ioan Paul al II-lea a semnat o rezoluție prin care solicita oficialilor europeni ca viitoarea Constituție europeană să facă trimiteri clare la moștenirea creștină a Europei, ca reprezentând elementul ce conferă identitate culturală europeană, continentul fiind, în final, rezultatul a două milenii de creștinism. Această propunere nu se regăsește în proiectul constituțional din 2003, poate și datorită opoziției inițiate de musulmani și de evrei. Opinia Papei Ioan Paul al II-lea a fost preluată de Papa Benedict al XVI-lea, care a luat și el în discuție pericolul secularizării excesive a bisericii și societății europene și a vorbit despre originea creștină a Europei (de exemplu într-o slujbă publică din Germania, în anul 2012). Tot la începutul anului 2012, în 5 mai, discuția a fost reluată cu președintele Comisiei Europene, José Manuel Barroso (el însuși catolic portughez), care a declarat, la Radio Vatican, după această discuție, că

mulți dintre părinții fondatori ai Europei au fost catolici, și, astăzi, în ciuda faptului că instituțiile sunt seculare, avem datoria să recunoaștem contribuția pe care creștinismul a avut-o mereu la ideea europeană.

Mai recent, la mijlocul lunii iunie 2013, noul papă, Papa Francisc, a avut și el o întâlnire cu președintele Comisiei Europene, Jose Manuel Durao Barroso, cu care a dezbătut criza economică, dar, potrivit unui comunicat de presă emis de Vatican, au luat în discuție și „contribuția pozitivă pe care Biserica Catolică o poate oferi în actuala conjunctură a bunăstării materiale și spirituale a Europei”. Papa și Barroso au pledat, de asemenea, pentru promovarea drepturilor omului, mai ales în materie de „libertate religioasă și apărare a minorităților creștine din lume”. Poziția papilor catolici și militantismul susținut al acestora pentru includerea bisericii catolice ca element identitar al construcției continentului european, o piatră de temelie a identității europene, sunt deja cunoscute. De exemplu, în 2011, Zilele Mondiale ale Tineretului, organizate de Biserica Romano-Catolică, au adunat la Madrid peste 1 milion de tineri

⁵ http://www.petitiononline.ro/petitie/proponeri_de_modificare_constitutie_2013-p14331143.html.

din 193 de țări, iar numărul acestora s-a dublat cu ocazia evenimentului central – messa duminicală prezidată de Papa Benedict al XVI-lea. Papa Ioan Paul al II-lea, inițiatorul acestei manifestări ca urmare a declarării de către ONU a anului 1985 ca „An Mondial al Tineretului”, a dorit o coagulare a lumii catolice în jurul unui eveniment care să contribuie la menținerea și dezvoltarea unei identități comune transnaționale europene, cu recunoașterea contribuției esențiale a catolicilor la definirea identitară.

Apoi, în 25 aprilie 2013 a avut loc, în Parlamentul European, o dezbatere cu privire la libertatea religioasă. Cu această ocazie s-a aflat că UE pregătește directive pentru diplomații europeni din străinătate, însărcinându-i să promoveze laicitatea dincolo de limitele continentului. S-a discutat și

despre dreptul de a-și schimba religia sau de a nu fi credincios. În unele țări, ateii sunt excluși, dar libertatea de cult și de credințe religioase înseamnă de asemenea dreptul de a nu fi credincios dar și despre valoarea identitară a creștinismului european.

În fine, se discută mult despre raportul dintre laicitate și credință cu ocazia afișării însemnelor religioase în școli și instituții de stat, dar și de raportul, la modul general, dintre public și privat în ceea ce privește raportarea la religie, cu acreditarea ideii că, în cele din urmă, religia poate fi luată ca un hobby... Apoi, multe discuții se poartă la nivelul statelor UE pornind de la exemplul oarecum tragic al Olandei, unde zeci de biserici se închid și se transformă în biblioteci sau teatre, iar obiectele de cult sunt încărcate în camioane și trimise în alte țări ale Europei sau Asiei. Fenomenul este cauzat de scăderea dramatică a numărului de credincioși din ultimele decenii și migrarea populației către orașele laice; analiza făcută de specialiștii olandezi este relevantă pentru generalizarea fenomenului:

în 1900, două treimi dintre catolici locuiau în Europa, dar în prezent lucrurile s-au schimbat și aproape 70% din catolici trăiesc în America Latină, Africa și Asia. Din 1970 până în 2008, 205 biserici catolice din Olanda au fost demolate, iar 148 a fost transformate în centre de sănătate, restaurante, librării sau apartamente. În Olanda, prezența în biserica catolică era cea mai ridicată din Europa, de peste 90%. Acum este mai mică de 10%.

Observăm, în final, că discuțiile pe marginea ideii de credință, biserică și religie nu au cunoscut niciodată o efervescentă atât de mare ca în deceniile din urmă. Se discută mult despre rolul religiei / religiilor în noua construcție europeană, iar pledoariile pentru o cultură și o spiritualitate comună a Europei, generate de trecutul său comun, creștin, par a ocupa tot mai mult spațiul public de dezbatere. Nimeni nu neagă lungul și uneori abruptul proces de dezvrăjire a lumii dar, ca orice drum, pare a avea chiar și acesta perioadele sale de criză. Iar o criză a dezvrăjirii înseamnă apariția de mici insule de religiozitate cu mare impact în redefinirea conștiinței umane. Religiozitatea dintotdeauna a omului se arată acum celor care vor să o disece ca o spirală cu maxime și minime, dar ca o caracteristică perenă a umanului, iar succesul în construcția actuală a unei Europe Unite sugerează că proiectul politic nu va avea niciodată stabilitate fără un dialog atent cu religiile.

De altfel, toate prefacerile pe care, din secolul XVII și până în secolul XXI, le-a suportat relația dintre religie și societate conduc, se pare, către o „secularizare amiabilă”⁶, în care „chestiunea religioasă” este mult discutată și disputată, dar are o

⁶ Sintagma îi aparține lui Rene Remond (2003).

finalitate pozitivă fie și numai pentru că este, probabil, cea mai complexă dintre toate tehnicile care pot descrie societatea actuală.

Interiorizarea, dar mai ales exteriorizarea sentimentului religios, acoperă o paletă extrem de largă de manifestări, mergând de la libertatea religioasă necondiționată până la cele mai aprige forme de fundamentalism religios; pe de altă parte, efecte ale „dezvrăjirii” lumii se pot vedea pretutindeni în societatea modernă, așa cum au ieșit acestea la iveală cu ocazia discuțiilor tot mai mediatizate despre identitatea europeană și construcțiile religioase adiacente acesteia. Până la urmă, se poate vorbi despre dezvrăjirea lumii sub mai multe aspecte: dezvrăjirea naturii, dezvrăjirea politicii și dezvrăjirea valorilor, așa cum credeau antropologii începutului de secol, deși tot mai mulți teoreticieni cred că asistăm, concomitent, la o re-vrăjire a lumii, vizibilă cel puțin în compartimentul naturii, dar și în cel al culturii. Pentru Michel Maffesoli, de exemplu, postmodernitatea înseamnă re-vrăjirea lumii: o nouă cultură și un nou concept de „social”, ajustat la natură, alături de o reîntoarcere la viața tribală, la arhaic, la tribal, sunt noile tendințe ale societății postmoderne, în care toate excesele raționalității par a fi lăsate în urmă pentru „vechile forme ale unui mod de a fi împreună care se înnoiește” (Maffesoli 2008: 61–76).

Altfel spus, dorind cu orice chip modernitatea, omul se simte tentat să renunțe la religie pentru o și mai mare libertate: demersul se dovedește însă a fi unul iluzoriu, iar omul contemporan pare să înțeleagă că, sub o formă sau alta, Dumnezeu nu va muri niciodată.

Bibliografie

- Baconsky 2007: Teodor Baconsky, *Pentru un creștinism al noii Europe*, București, Editura Humanitas.
- Gauchet 1995: Marcel Gauchet, *Dezvrăjirea lumii. O istorie politică a religiei*, București, Editura Științifică.
- Gauchet 2006: Marcel Gauchet, *Ieșirea din religie*, București, Editura Humanitas.
- Maffesoli 2008: Michel Maffesoli, *Revrăjirea lumii. O etică pentru timpurile noastre*, București, Editura Institutul European.
- Remond 2003: Rene Remond, *Religie și societate în Europa*, Iași, Editura Polirom.
- Vulcănescu 2003: Mircea Vulcănescu, *De la Nae Ionescu la „Criterion”*, București, Editura Humanitas.
- Weber 1972: Max Weber, *Economie și societate*, București, Editura Politică.

Echoes of Present Day Communities Disenchantment within the Construction of a European Identity

The present European Society is very concerned about the role of Christian fund or the place of religion within the construction of new Europe, but the relationship between Church and state, the need of the dialogue between Church and modern community or the people's mission in Church and in the civil society.

From the perspective of religion and its assumption as an identity, the discussions on a EU Constitution or the opinions of various European leaders with regard to the way in which united Europa needs to relate to each of the European religions, but also to atheists, are quite interesting.